

СПОГАДИ

Ч.1

Інститут кібернетики НАНУ ім. В.М.Глушкова: все починалося у Феофанії...

Зібрала й упорядкувала Надія Міщенко,
канд. фіз.-мат. наук, ст. наук. співр.
Час праці в ІК НАНУ ім. В.М. Глушкова:
1956-2002 рр.

Інститут кібернетики НАНУ ім. В.М.Глушкова: все починалося у Феофанії...

Протягом часу існування і розвитку Інституту кібернетики НАН України ім. В.М. Глушкова змінювалася його "дислокація" – кожна зміна розташування була пов'язана з підвищенням статусу академічної установи, розширенням тематики і, відповідно, збільшенням числа співробітників. Отже маємо чотири періоди: **"феофанівський"** (1956-58) – лабораторія Інституту математики АН УРСР – Обчислювальний центр АН УРСР, **"лисогірський"** (1959-65) – Обчислювальний центр АН УРСР – Інститут кібернетики АН УРСР, **"великокитаївський"** (1966-75) – Інститут кібернетики АН УРСР і **"теремківський"** (з 1976 року) – Інститут кібернетики АН УРСР – Кібернетичний центр НАНУ України ім. В.М. Глушкова. Наведені нижче спогади пов'язані з "феофанівським" періодом, коли авторка працювала на посаді обчислювача.

1 вересня 1956 року в Київському державному університеті ім. Т. Шевченка почався новий навчальний рік. Я приїхала до Києва продовжувати навчання на 3-ому курсі стаціонару механіко-математичного факультету КДУ, будучи заочницею. Відвідувала також і сесії заочників, де познайомилася з Гітою Яківною Машбіц. Проте, обставини склалися так, що я не могла продовжувати навчання на стаціонарі і змушена була їхати додому на Житомирщину, шукати там роботу і продовжувати навчання заочно.

Перед прощанням з Києвом вирішила зателефонувати до Гіти Машбіц, щоб повідомити про невідворотні зміни у моєму житті. Гіта по телефону розповіла мені, що є вакансія у цікавій Лабораторії, де працює обчислювальна машина. До того часу я ніколи навіть не чула про обчислювальні машини. Якщо я даю згоду, то вона посприє мені з перепусткою в Лабораторію, де я буду працювати техніком-обчислювачем. Гіта говорила про цю роботу так емоційно, що я перейнялася її настроєм і погодилася відразу. Перепустка була замовлена, я прийшла у вказаний Гітою день на площу Толстого, звідки службовий автобус повіз мене на околицю Києва у Феофанію, територія якої тоді ще не належала Києву.

Отже, як потім виявилось, їхала я в Лабораторію Інституту математики АН УРСР, яку очолив з літа 1956 року молодий доктор фіз.-мат. наук Віктор Михайлович Глушков. Вона була розташована у приміщенні колишнього готелю для прочан собору Св. Пантелеймона, побудованого на початку 20 століття, напівзруйнованого у Великій Вітчизняній війні. У приміщенні готелю перед Великою Вітчизняною війною була лікарня для психічно хворих, розстріляних фашистами під час війни.

Пройде певний час після того доленосного дня, коли я вперше їхала в Феофанію, і я дізнаюся з різних джерел про історію виникнення Лабораторії та про видатних людей, які творили науку кібернетику. Зараз загальновідомо, що у 1948-1951 роках в Лабораторії Інституту електротехніки АН УРСР під керівництвом академіка Сергія Олексійовича Лебедева була побудована обчислювальна машина МЭСМ (російською мовою: Малая Электронная Счетная Машина), перша в континентальній Європі ЕОМ з програмним управлінням.

Назвемо в алфавітному порядку імена нагороджених співробітників після офіційного введення МЭСМ в експлуатацію **25.12.1951** року, які ще працювали тоді, коли я прийшла в Лабораторію: Гладиш Анна Леонідівна, Дашевський Лев Наумович, Крайницький Володимир Васильович, Окулова Іветта Петрівна, Погребинський Семен Веніамінович, Рапота Зоя Сергіївна, Розенцвайг Семен Борисович, Семеновський Анатолій Григорович, Шкабара Катерина Олексіївна. Ці та інші дані про історію Лабораторії наводжу за книгою:

Б.М. Малиновський "История вычислительной техники в лицах. Академик С.Лебедев".
Киев, Наукова думка, 1992 г. 126 стр.

Побудова обчислювальної машини у Києві в кінці 1940-х років була суворо засекречена, чому сприяло й розміщення Лабораторії у Феофанії, яка не мала з Києвом регулярного транспортного сполучення. Керівник колективу розробників Лебедев С.О. жив також у лабораторному приміщенні.

Лабораторія №2 в Феофанії. 1956 рік

Виявляється, МЭСМ була засекречена лише для громадян Радянського Союзу. Секретна книжка про машину МЭСМ у США була перекладена англійською з російської мови невдовзі після її появи в СРСР. У нас ніхто не знав навіть про існування такої книжки, крім, звичайно, авторів. Про це та про інші анекдотичні випадки з так званою секретною літературою йдеться в статті Л. Іваненка "МЭСМ: відлуння у США", надрукованій у збірнику:

Вісник НАНУ №10 за 2002 рік, стор. 45-48.

1952 року Лебедев С.О. переїхав працювати до Москви у новостворений Інститут точної механіки та обчислювальної техніки (російська аббревіатура ИТМ и ВТ) АН СРСР, де він уже керував створенням машини БЭСМ (МЭСМ планувалася як модель машини БЭСМ). А в Києві в лабораторії залишилися його однодумці і безпосередні учасники побудови МЭСМ, які почали працювати над новою ЕОМ "Київ".

У 1954 році Лабораторія С.О. Лебедева була переведена з Інституту електротехніки в Інститут математики АН УРСР, де була організована група математиків, які займалися числовими методами. На основі цієї групи та групи співробітників лабораторії Лебедева 1954 року створена Лабораторія №2 обчислювальної математики й обчислювальної техніки у складі Інституту математики, яку очолив В.М. Глушков 1956 року.

Повертаємося до Феофанії 1956 року. Напівзруйнований собор Св. Пантелеймона знаходився поруч з готелем для прочан. Навколо собору – ліс з красивими ставками, біля яких були дачі академіків. У соборі попід стінами стояли ящики з приладами, які, напевно, належали Інституту механіки. Серед собору стояв стіл для гри в пінг-понг.

Робочі місця у бічних приміщеннях собору у 1956 році були вільні. У них пізніше мені довелося певний час працювати. Та про це мова йтиме нижче.

Фрагмент собору Св. Пантелеймона. 1956 рік

В кінці жовтня 1956 року, їдучи вперше до Феофанії службовим транспортом, я була вражена поведінкою пасажирів. Жарти, кпини (часом і дошкульні), сміх, анекдоти, пісні – все було незвичним і дивним. Все боялася, що помітять мене і якось зачіплять, але ніхто не звертав на мене уваги. Я б дорого заплатила, щоб побачити тоді себе збоку. Згодом я не раз була свідком "концертів художньої самодіяльності" у службовому фургоні. Були в колективі і гумористи, і сатирики, співці-солісти різних амплуа, а щодо хору, то всі співали так дружно і, головне, так голосно, що по дорозі міліціонери наш фургон проводжали тривожними очима. Один раз зупинили: чи не п'яні, бува, їдуть. Найталановитішими гумористами, що найчастіше виступали у цьому жанрі, були, на мою думку, на першому місці Юрій Мазира, на другому – Кирило Слепцов. Гумор був різний – від доброзичливого до дошкульного. Так, коли одного разу в машині їхав на практику студент мехмату Київського держуніверситету, син відомого композитора, автора опери "Молода Гвардія", Кирило Слепцов голосно співав у машині арію Уляни Громової з цієї опери. Юрій Мазира був майстром каламбурів, писав вірші. Через рік я уже жила в Феофанії в гуртожитку і мені бракувало тих поїздок у веселому товаристві. Серйозних "членів екіпажу" пам'ятаю тільки двох: Сергія Міхновського і Тараса Колганова. Вони завжди були в костюмах, білих сорочках і краватках.

Те, що Лабораторія знаходилася за межами Києва, куди можна було дістатися лише службовим транспортом, сприяло згуртуванню колективу. Людей возили дві машини. Одна з них, тихохідна і комфортабельна ("катафалк") мала цікаву форму: вхід ззаду, лави попід вікнами, посередині порожньо. Від'їжджала вона щоранку від Президії АН УРСР. У ній їздило начальство та "солідні" співробітники віком за 25 років. Молодші їздили вантажною машиною – фургоном майже годину від площі Толстого до Феофанії і стільки ж часу – з роботи. Тоді багатоповерховий Київ закінчувався задовго до мосту через р. Либідь, автовокзал, здається, ще й не будувався, далі йшли приватні будинки Деміївки, ще далі будувалася виставка народного господарства, а нинішня Одеська

площа була просто перехрестям напівгрунтових доріг на Одесу і кільцевої. На цьому перехресті наші машини повертали ліворуч і їхали по кам'яній та ґрунтовій дорозі до самої Феофанії.

А того дня, коли я вперше приїхала у Феофанію, біля входу в Лабораторію мене зустріла керівник групи обчислювачів Олександра Петрівна Святоха з моєю перепусткою в руках. Ми зайшли в кімнату, де працювали обчислювачі. Вона приязно поставилася до мене. Я була дуже схвильована, бо все було для мене нове, незвичне. Олександра Петрівна порадила мені почати працювати після жовтневих свят.

З 10.11.1956 р. я була зарахована до групи техніків-обчислювачів за трудовою угодою. Лабораторія Інституту математики, очолювана Віктором Михайловичем Глушковым, завдяки його таланту, невтомній праці, геніальному передбаченню розвитку науки і організаторським здібностям згодом переросла в самостійні наукові заклади АН УРСР – спочатку стала Обчислювальним центром (з 16 грудня 1957 року), згодом Інститутом кібернетики (з 25 травня 1962 року) і нарешті Кібернетичним центром (з 1993 р.), який нині об'єднує кілька академічних інститутів кібернетичного напрямку.

Віктор Михайлович Глушков – директор Лабораторії, ОЦ, ІК АН УРСР

Масштаб особистості Глушкова такий, що охопити всі сторони його діяльності, навіть їх перелік, неможливо у межах одного нарису. Інформацію про нього можна знайти в його статтях, виступах, монографіях, а також в книгах його сподвижників, де вміщена і його автобіографія:

Б.М. Малиновський. Академик В. Глушков. – Київ: "Наук. думка", 1993 – 141 с., видана до 70-річчя від дня народження Віктора Михайловича.

Б.М. Малиновський "История вычислительной техники в лицах". – Киев: Фирма "КИТ", ПТОО "А.С.К.", 1995 – 379 с.

Ю.В. Капитонова, О.А. Летичевский. Парадигмы и идеи академика В.М. Глушкова. – Киев: Наукова думка, 2003. – видана до 80-річчя від дня народження В.М. Глушкова.

У 1956 році в Лабораторії уже працювали такі математики – кандидати фіз.-мат. наук (у дужках роки праці в Лабораторії, Обчислювальному центрі, Інституті кібернетики):

Катерина Логвинівна ЮЩЕНКО (1954-2000)

Олексій Андронович ЮЩЕНКО (1954 -1989)

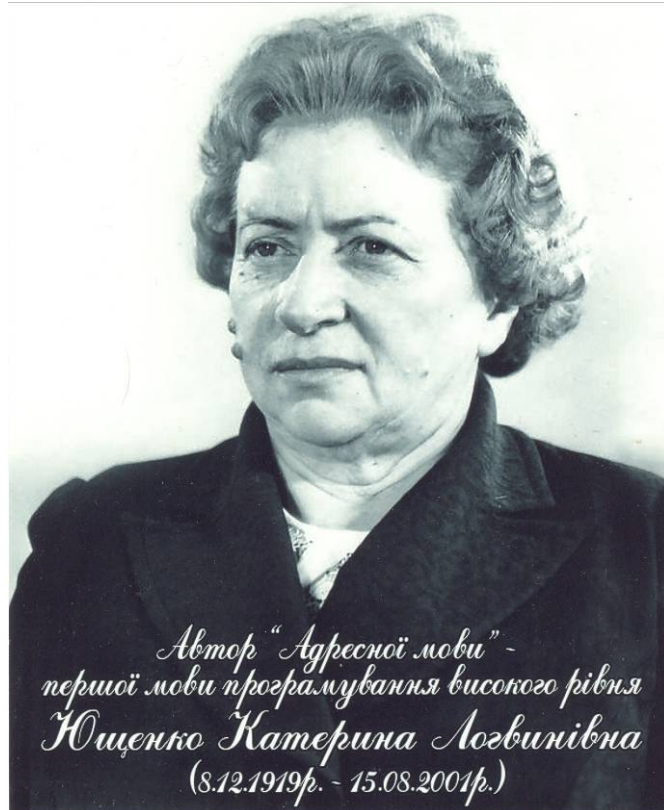
Юрій Володимирович БЛАГОВЕЩЕНСЬКИЙ (1954-?)

Володимир Семенович КОРОЛЮК (1954-1959).

1958 року до ОЦ прийшов кандидат фіз.-мат. наук Володимир Сергійович МИХАЛЕВИЧ.

Подаю короткі відомості про кожного з них.

Ющенко Катерина Логвинівна – вчений у галузі математичного забезпечення ЕОМ і автоматизованих систем обробки даних, член-кор. АН УРСР (1976), завідувач відділом програмування в Лабораторії, ОЦ, ІК.

Катерина Логвинівна Ющенко. 1980-ті рр.

Докторську дисертацію Ющенко К.Л. захистила в березні 1965 року на тему "*Некоторые вопросы теории алгоритмических языков и автоматизации программирования*". Це була перша в СРСР докторська дисертація з програмування. Другим захистив докторську дисертацію по програмуванню Єршов Андрій Петрович (Новосибірськ) на тему "*Некоторые вопросы теории программирования и конструирования трансляторов*" – 5 вересня 1966 року.

З приватних бесід з Катериною Логвинівною стало відомо, що царський уряд вислав її батька, Рвачова Логвина Федоровича, родом з Підмосков'я, в Астраханську область на 3 роки за революційну діяльність без права жити в центральній Росії після звільнення.

Після відбуття покарання він оселився в Овручі на Поліссі, там одружився. Сім'я переїхала в Чигирин. Батько заочно закінчив історичний факультет Київського держуніверситету і викладав у Чигирині історію й географію. У 1937 році його зарахували до українських націоналістів і заарештували. Ця подія вплинула на долю Катерини Логвинівни – її виключили з Київського університету. Довелося їхати кудись подалі. Війна теж додала клопоту, врешті-решт молодість і завзяття взяли верх над незгодами, і ми маємо нашу українську леді Лавлейс, вчителя і наставника багатьох поколінь програмістів. Детальніше про Катерину Логвинівну написано в книзі

Б.Н. Малиновский. *Очерки по истории компьютерной науки и техники в Украине.* – Киев: "Феникс", 1998. – 452 с.

Ющенко Олексій Андронович (1922 – 23.02.1989) займався числовими методами, в ОЦ був співробітником у відділі методів і підготовки задач, викладачем в Університеті.

Благовещенський Юрій Володимирович (? - ?) не ввійшов до списку науковців з високими академічними званнями, наведеному в "Історії АН УРСР" 1982 року видання. Проте згадується там як учасник школи М.М. Крилова і М.М. Боголюбова – фахівців з нелінійної механіки.

З "Історії АН УРСР" за 1982 рік, стор. 71:

Важливі дослідження з теорії нелінійних коливань виконав Ю.В. Благовещенський в Інституті будівельної механіки АН УРСР, підсумовуючи їх у статті "Про коливання динамічних систем при великих нелінійностях (1949 р.).

В наказі №2 від 16.12.1957 року (перший день існування ОЦ) Благовещенський Ю.В. – завідувач відділу методів і підготовки задач. У цьому відділі тоді був і Ющенко Олексій Андронович.

Благовещенський Ю.В. ввійшов у колектив нагороджених Державною премією СРСР 1977 року за внесок в розроблення математичного забезпечення серії машин "МИР".

До коротких даних про професійні зацікавлення Ю.В. Благовещенського, надзвичайно скромної людини, ветеран Інституту Леонід Іваненко додав кілька визначальних деталей з його біографії:

Ю.В. був тихою непомітною особою. Складалося враження, що він прагне "не висовуватися". Водночас, під час розмов з ним відчувалася його висока загальна та математична культура. Ми часто разом прогулювалися по Лисогірській вулиці, зазираючи до Голосіївського лісу й ведучи розмови на різні поточні теми.

Здавалося дивним, що при своїй ерудиції він не важив на ступінь доктора наук, на що, безумовно, заслуговував. Почасті, Державна премія СРСР віддала йому належне. Лише згодом, коли Ю.В. не стало, я довідався про деякі деталі його біографії, що прояснило мої спостереження.

Ю.В. походив з дворянської родини. Цього було досить, щоб більшовики розстріляли його батька. Мати, бажаючи порятувати від такої ж долі свого (єдиного) сина, визначила йому долю безпритульного. Він вештався серед босяків по вулицях, не показуючи носа додому.

Дитячі притулки, якісь робітфаки... Гарна попередня підготовка, яку Ю.В. приховував, сприяла йому. Так, він вільно володів французькою мовою. Зрештою, він став кандидатом наук, а далі пригальмував свою ходу. Мабуть, щоб не наводити "органів" на слід.

Корольок Володимир Семенович – математик, академік АН УРСР (1976; чл.-кор. 1967). З 1954 року працює в Ін-ті математики АН УРСР (з 1960 – зав. відділом, а з 1966 – заступник директора). Основні наукові напрями – теорія ймовірностей і

математична статистика, обчислювальна математика і програмування. Корольок В.С. є одним із авторів підручника для університетів "Елементи програмування" (1961, 1963), співавтори Б.В. Гнеденко і К.Л. Ющенко, та посібника для педвузів "Алгоритми і математичні машини" (1964), співавтор Л.А. Калужнін.

Михалевич Володимир Сергійович, вчений у галузі кібернетики, академік АН УРСР (1973; член-кор. 1967), з 1982 – директор Інституту кібернетики АН УРСР імені В.М. Глушкова. Наукові праці присвячені теорії оптимальних рішень, розробці математичного апарату економічної кібернетики та його практичному використанню. Створив і розвинув метод послідовного аналізу варіантів, що має велике значення для оптимального проектування складних комунікацій, сітьового планування, створення автоматизованих систем планування і управління.

Співробітники Лабораторії, причетні до роботи на МЭСМ, поділялися на дві основні групи: програмістів та інженерів.

Програмісти розробляли методи та алгоритми розв'язку задач, складали програми для МЭСМ за розробленими чи існуючими алгоритмами. Програми потрібно було вводити в машину, налагоджувати, вичитувати з машини результати обчислень. Цю роботу на машині іноді доручали досвідченим технікам-обчислювачам.

Інженери забезпечували життєдіяльність МЭСМ. Проте наука не стояла на місці, інженери працювали уже тоді над створенням нових досконаліших машин. Коли я поступала на роботу в Лабораторію, провів зі мною бесіду парторг Лабораторії тоді ще кандидат технічних наук **Малиновський Борис Миколайович**. Під час утворення ОЦ АН УРСР він став заступником директора з наукової частини. Як керівник розробки кількох серій обчислювальних машин, зокрема, призначених для керування виробничими процесами, він став доктором технічних наук членом-кореспондентом НАНУ, заслуженим діячем науки і техніки України, лауреатом Державної премії України, академічних премій імені С.О. Лебедєва та імені В.М. Глушкова.

Борис Миколайович здійснив ще одну унікальну роботу – написав серію документальних повістей про розвиток обчислювальної техніки в Україні та в СРСР, про вчених та інженерів – творців цієї техніки. Найцінніше те, що автор як безпосередній учасник і організатор процесу створення обчислювальної техніки, був знайомий з багатьма колегами з інших інституцій і володів документальною базою, яка була доступною не для всіх.

Пропрацювавши в ІК НАНУ 46 років, мені цікаво зустрічатися в книжках Бориса Миколайовича з знайомими, малознайомими і невідомими персонажами, причетними до науки кібернетики. Ці книжки надихали мене на осмислення власного шляху в науковому середовищі ІК НАНУ.

Особливої уваги заслуговує автобіографічна книжка Бориса Миколайовича "Путь солдата" ("Рад. письменник", Київ, 1984, 192 стор.) про його власний шлях у страшній війні з поразками і перемогами, з тілесними й душевними ранами. Пройшовши всі випробування у Великій Вітчизняній війні, яку не без підстав тепер називають Другою світовою, автор не втратив надій та сподівань молодості, не зачерствів душею і вдруге вийшов переможцем, уже в науці.

Під час бесіди з Борисом Миколайовичем перед вступом до Лабораторії я найбільше боялася питань про прописку в Києві, якої у мене не було, і про батька, якого було репресовано, – про його реабілітацію тоді я ще не знала. На щастя, таких питань до мене не було.

Починаючи з 1954 року, Лабораторія щороку поповнювалася молодими математиками, в основному випускниками КДУ ім. Т. Шевченка. Ющенко К.Л. була керівником програмістів, її відділ був єдиною школою програмування до введення відповідного курсу в Університеті.

Подаємо список математиків, які були зараховані в Лабораторію інженерами в 1954-1956 роках. Вони вже працювали тоді, коли я прийшла в Лабораторію. В дужках подаються прізвища жінок після заміжжя та роки праці в Лабораторії, ОЦ, ІК.

ДАНЬКО (ШЕВЕЛО) Ліна Вікторівна (серпень 1954-1986)
ШАХРАЙЧУК (ЗАЙКА) Лідія Дмитрівна (серпень 1954-1995)
ЯДРЕНКО Енгеліна Костянтинівна (серпень 1955-1968)
ІВАНЕНКО Леонід Миколайович (1956-1993)
МАР'ЯНОВИЧ Тадеуш Павлович (1956, працює)
МИХАЙЛОВ Валентин Антонович (1956-1963),
МОТОРНАЯ (ЗУБАТЕНКО) Вілія Семенівна (1956-2010)
СИБІРКО Антоніна Миколаївна (1956-1991)
КУЛІКОВ Михайло Олексійович (1956 - 1957)
ДІЕСПЕРОВА Маргарита Михайлівна (1956 - ?).

Нижче зі слів програмістів наводяться задачі, які вони розв'язували на МЭСМ, та лише деякі відомі мені дані про подальшу наукову та практичну діяльність цих програмістів.

Данько (Шевело) Л.В. і Шахрайчук (Зайка) Л.Д. провадили на МЭСМ розрахунки стійкості енергосистем (задача Цукерника з Інституту електротехніки). Ліна Вікторівна і Лідія Дмитрівна були першими читачами матеріалів К.Л. Ющенко і В.С. Королюка про Адресну алгоритмічну мову. Працювали до виходу на пенсію: Шевело Л.В. – з посади керівника групи, Зайка Л.Д. – з посади провідного інженера.

Ядренко Е.К. розробляла на МЭСМ програми бібліотечних функцій. Звільнилася з ІК 1968 року з посади провідного інженера у зв'язку з переходом до НДІ автоматизованих систем у будівництві.

Іваненко Л.М. розв'язував на МЭСМ такі задачі: диференціальні рівняння, що моделюють процеси синтезу аміаку; автоматизація проектування поздовжнього профілю автомобільних доріг; диференціальні рівняння, пов'язані з керуванням балістичними ракетами.

Кандидат фіз.-мат. наук (1963). Пішов на пенсію з посади старшого наукового співробітника, але не припинив науково-дослідницької роботи, про яку детальніше йтиметься у наступному розділі спогадів – про "лисогірський" період функціонування ОЦ.

Іваненко Л.М. був моїм першим безпосереднім керівником і вчителем програмування, коли мене 1959 року перевели у відділ програмування на посаду інженера. До цього часу користуюся порадами Леоніда Миколайовича, зокрема, почавши й собі "мережити" сторінки прозою.

Пригадую веселий момент у перебігу захисту кандидатської дисертації Л. Іваненком у грудні 1963 року. Під час доповіді дисертант посилався на праці інших вчених, у тому числі на одну з праць Ю.В. Благовещенського. Публіка розвеселилася, коли Ю.В., виступаючи як опонент, сказав, що такої роботи він не писав. Реакції дисертанта не пам'ятаю.

Продовжуємо далі знайомитися з діяльністю перших програмістів на МЭСМ.

Мар'янович Т.П. разом з Королюком В.С. для КБ "Южное" виконували на МЭСМ оброблення результатів випробувань ракетних двигунів. Робота полягала в

застосуванні багатофакторного регресивного аналізу для оцінки тяги двигуна залежно від властивостей пального, окислювача.

1956-1960-ті роки в Інституті математики АН УРСР аспірант академіка Гнеденка Б.В (директор Інституту математики). З 1966 року – завідувачий відділом методів системного моделювання в ІК АН УРСР. 1984 року захистив докторську дисертацію. Тематика досліджень: методи імітаційного моделювання та методи теорії ймовірностей в проектуванні систем керування, комп'ютерних систем, комунікаційних систем тощо. З 1988 року професор.

З 1992 року член-кореспондент НАНУ та академік Міжнародної академії комп'ютерних наук і систем. Протягом 20 років був заступником В.М. Глушкова по кафедрі Московського фізико-технічного інституту (1978-1998). Заступник директора Інституту кібернетики (1994-2002). Державні нагороди: орден "Знак почета" (1971), орден "За заслуги 3-го ступеню" (1996).

Лауреат Державної премії СРСР 1986 року у складі колективу, який створив універсальний інструментарій для імітаційного моделювання та його застосування до розв'язку конкретних прикладних задач. У зв'язку з Чорнобильською трагедією колектив нагороджених перерахував грошову винагороду у фонд Чорнобиля.

Михайлов В. А. створював на МЭСМ програму генерації випадкових чисел. Через кілька років з Обчислювального центру перейшов в іншу організацію.

Моторная (Зубатенко) В.С. програмувала на МЭСМ бібліотечні функції. Продовжувала працювати на посаді наукового співробітника ІК НАНУ до 2010 року включно.

Сибірко А.М. працювала на МЭСМ над задачею оптимального проектування автомобільних доріг. Кандидат фіз.-мат. наук з 1969 року. Тема дисертації "Математические методы оптимального проектирования протяженных объектов с использованием ЭЦВМ". Пішла на пенсію 1991 року з посади старшого наукового співробітника відділу економічної кібернетики.

Куліков М.О. ставив на МЭСМ статистичні задачі. Застосовував МЭСМ в кардіології. Будучи обчислювачем, з коротким часом 1957 року працювала під його керівництвом, про що мова йтиме далі. Під час виділення ОЦ з Інституту математики в грудні 1957 року він залишився в Інституті математики, згодом переїхав до Москви.

Дієсперова М.М. (1956 - ?) Кандидат фізико-математичних наук. Більше відомостей не маю.

У лютому 1957 року до математиків-програмістів ОЦ приєдналася випускниця Київського держуніверситету 1956 року **Ірха (Мар'янович) Алла Федорівна** (1957 – 1991). Разом з А.М. Сибірко Алла Федорівна працювала на МЭСМ над задачею автоматизації проектування автомобільних доріг і створенням стандартних підпрограм. Пішла на пенсію з посади провідного інженера ІК НАНУ.

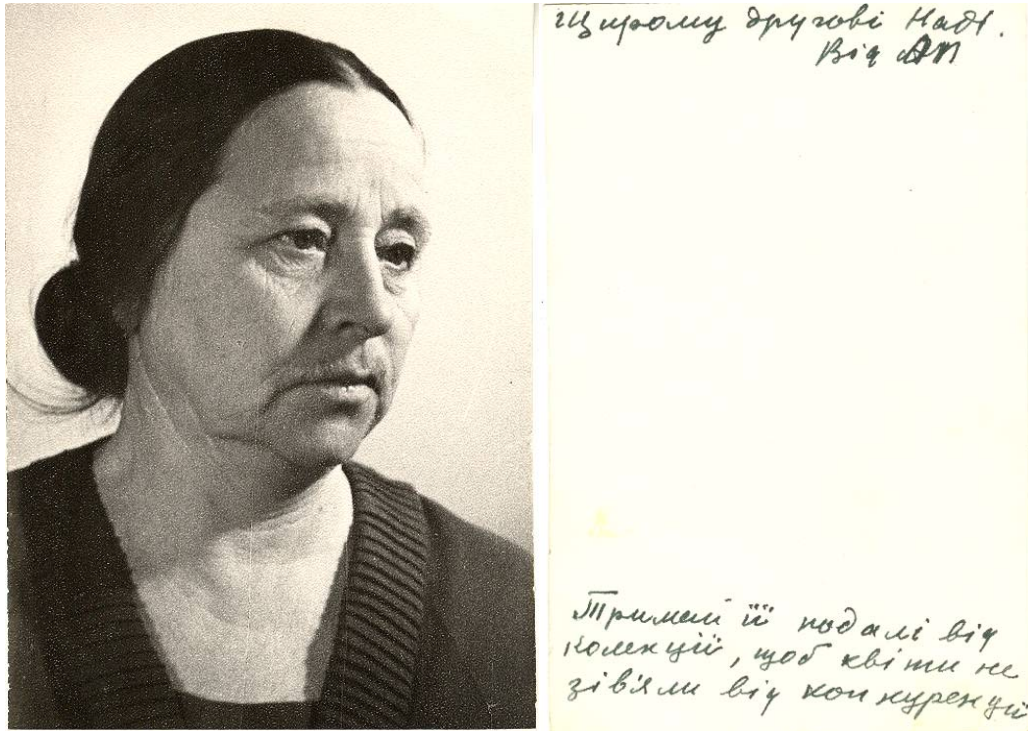
1955 року була запроваджена посада обчислювача, на яку зараховували осіб з середньою освітою у відділ програмування. Восени 1956 року уже працювали такі обчислювачі (в дужках – роки праці в Лабораторії, ОЦ, ІК):

СВЯТОХА Олександра Петрівна (1955 – 1969). Керівник групи обчислювачів. Закінчила КДУ ім. Т. Шевченка в 30-х роках минулого століття. Пішла на пенсію з 19 травня 1969 року з посади провідного інженера, коли зникла потреба в обчисленнях на електричних машинах, замінених електронними.

МАШБИЦ Гіта Яківна (листопад 1955 – 1992) під час прийняття на роботу була студенткою заочного відділення 2-ого курсу мехмат-факультету КДУ ім. Т. Шевченка.

На посаді обчислювача працювала на МЭСМ, допомагаючи програмістам ставити задачі. З 15.04.1958 року – інженер відділу програмування. У зв'язку з виїздом сім'ї до Ізраїлю 1992 року звільнилася з посади головного конструктора відділу СКБ при ІК.

ПОСКАЧИМ (САХНО) Галина Антонівна (листопад 1955), через 2 роки вступила на заочне відділення мехмат факультету КДУ ім. Т. Шевченка, інженер з 16.02.1963 року, працює на посаді провідного інженера ІК НАНУ.

Олександра Петрівна Святоха (1906 – 1979) – керівник групи обчислювачів. 1970-ті рр.

КОВАЛЬОВА (МЕДАР) Жанна Миколаївна (1955 – 1962). Звільнилася з посади обчислювача у зв'язку з переходом на роботу в іншу установу.

КОЗЛЕНКО Олена Семенівна (1956 – 3.08.1962), звільнилася з посади обчислювача у зв'язку з переходом на роботу в іншу установу.

ШОХАЛЕВИЧ (МАЗИРА) Галина Петрівна (січень 1956 – 1996), вийшла на пенсію з посади інженера-програміста 1-ої категорії.

ГРЕЗЄВА Раїса Прокопівна (1956 – 1958), звільнилася у зв'язку з вступом в КДУ ім. Шевченка на мехмат факультет.

МОСЬПАН Галина Олексіївна (листопад 1956 – 1992). Під час зарахування була студенткою заочного відділу Київського фінансово-економічного інституту. Згодом перевелася на заочне відділення мехмат факультету КДУ ім. Т. Шевченка, яке й закінчила. Інженер з 16.01.1964 року, вийшла на пенсію з посади інженера-конструктора 1-ої категорії СКТБ. Моя подруга впродовж багатьох років. Померла 5 лютого 2009 року.

ОСТАПЕНКО Тамара Фоківна (1956 – 1962).

ГРИЩЕНКО (МІЩЕНКО) Надія Михайлівна (листопад 1956 – листопад 2002). Під час зарахування в Лабораторію була студенткою 3-ого курсу заочного відділення мехмат факультету КДУ ім. Т. Шевченка. З 16.01.1959 року – інженер відділу програмування. Кандидат фіз.-мат. наук з 1973 року. Тема дисертації "Вопросы проектирования и реализации систем программирования с расширяющимся входным

языком". Вийшла на пенсію з посади старшого наукового співробітника відділу рекурсивних машин.

У травні 1957 року до обчислювачів приєдналася ЧУЛЮК-ЗАГРАЙ (БЕРЕСТОВАЯ) Світлана Миколаївна (1957 – 2004). Під час зарахування в ОЦ була студенткою 1-ого курсу заочного відділення мехмат факультету КДУ ім. Т. Шевченка. З 1961 року – інженер відділу програмування. Кандидат фіз.-мат. наук з 1975 року. Тема дисертації "Вопросы программирования и реализации решающих систем". Вийшла на пенсію з посади старшого наукового співробітника відділу рекурсивних машин.

Олександра Петрівна Святоха, Гіта Машбіц, Жанна Ковальова, Галина Шохалевич. 1957 рік.

1956 рік. Березень. Жінки Лабораторії. На знімку зліва направо: Енгеліна Костянтинівна Ядренко, Лідія Дмитрівна Заїка, Катерина Логвинівна Ющенко, Олександра Петрівна Святоха, Тамара Фоківна Остапенко, Олена Семенівна Козленко, Галина Петрівна Шохалевич, ?, Гіта Яківна Машбіц, Жанна Миколаївна Ковальова, Раїса Прокопівна Грезєва, Галина Антонівна Поскачим

Знімок жінок Лабораторії був зроблений чоловіками як подарунок до дня 8 Березня 1956 року. Так і напрошується питання: чому не подарували кожній жінці і своє фото?

Керівник групи обчислювачів Олександра Петрівна Святоха була нашим вчителем, непохитно стояла на сторожі наших інтересів, нашого здоров'я, фізичного і морального,

звільняла нас від настирливих залицяльників, звичайно, якщо вони їй не подобалися. Вона турбувалася про те, щоб усі дівчата вчилися далі, хоча це означало для неї втрату кадрів у зв'язку з підвищенням по службі. Олександра Петрівна зініціювала створення каси взаємодопомоги. Мене було призначено збирати внески, а Олександра Петрівна була розпорядником коштів серед тих, хто потребував допомоги. Каса була дуже популярна, я теж користувалася нею кілька разів.

Програмісти й обчислювачі працювали на другому поверсі будинку Лабораторії у трьох кімнатах, розміщених анфіладою. Вхід з коридору був безпосередньо до кімнати програмістів, з їхньої кімнати був вхід у першу кімнату обчислювачів, а з неї – у другу кімнату обчислювачів. Панувала сувора дисципліна. Робочий день у той час тривав 8 годин, а робочий тиждень 6 днів. Туалет був на вулиці. Щоб не турбувати глибокодумних і високоповажних (саме так!) програмістів, виходити через кімнату програмістів рекомендували лише в обідню перерву, або у виняткових випадках під час 15-хвилинної фізпаузи, яка була запроваджена для обчислювачів протягом робочого дня двічі – одна за дві години до обідньої перерви, друга через дві години після неї.

По секрету скажу, що одного разу, виходячи з кімнати в дозволений час, мені пощастило побачити програміста N, який у своїй робочій кімнаті стояв на голові, їм дозволялося? Ймовірно, була така необхідність.

МЭСМ знаходилася на першому поверсі. До машинної зали я потрапила не відразу. Заглянути дозволили, а працювати оператором, тобто вводити в машину програми й дані та виписувати результати обчислень дозволили лише через кілька місяців.

Обчислювачі працювали на німецьких настільних електричних машинках ReinMetal. Робили обчислення за формулами, зокрема, і для тих задач, які були запрограмовані для МЭСМ. Це називалося порахувати контрольні точки для перевірки правильності програм. Якщо результат роботи МЭСМ за певною програмою збігається з одержаним обчислювачами на ReinMetal за формулами, то програма коректна. Перевірялися нескладні програми і шляхом їх виконання покомандно обчислювачами, після чого результати порівнювалися з результатами розрахунків обчислювачами безпосередньо за формулами.

Виконання програм покомандно вручну було для мене початковою школою програмування. Ознайомилася також з різними нетрадиційними тоді системами числення з основами 2, 8, 16. Складні формули для нас, обчислювачів, були розкладені Олександром Петрівною на частини та упорядковані за пріоритетами їх обчислення.

Всі розрахунки завжди виконувалися двома особами, які виконували одне і те ж завдання одночасно і незалежно, а закінчивши, звіряли результати.

Листопад і грудень 1956 року – це час мого входження-вживання в колектив Лабораторії і підготовки до зимової сесії в університеті. Як і раніше, жила я на квартирі у Києві на вул. Гоголівській, виходила на роботу рано, приходила пізно, але стаціонарне навчання трохи випереджало програму заочного, і це дало мені змогу успішно скласти іспити зимової сесії.

В кінці 1956 року я одержала звістку – запрошення на стаціонар, але на курс нижче. І шкода було відмовлятися від великої мрії вчитися на стаціонарі, але робота й колектив дуже припали до душі. До того ж піти на курс нижче означало розлучитися з однокурсниками з стаціонару, з якими потоваришувала під час навчання на першому і другому курсах та колгоспної роботи у вересні 1955 року. Тож я відмовилася.

Вважаю, мені дуже поталанило. То був період юності науки кібернетики і період щасливої юності її творців. Його керівникові Віктору Глушкову – лише 33 роки. Спільна цікава справа згуртовує людей, а якщо на чолі її стоїть така цілеспрямована,

талановита, працююча до самопожертви людина, як Віктор Глушков, то колективу під силу великі завдання. Глушкова поважають не тільки за талант, ерудицію, організаторські здібності, але і як чуйну, уважну людину.

1956 рік. Біля гуртожитку. Зліва направо: Остап Бойчук, Костянтин Головка, Антоніна Сибірко, Федот Харченко, Августа Харченко, Станіслав Забара з дружиною та її братом

У В.М. Глушкова було багато ідей. Оскільки я, тоді технік-обчислювач, не була безпосереднім учасником їх здійснення, то й описувати їх у контексті того часу не можу. Розуміння винятковості Віктора Михайловича як Вченого і Людини прийшло до мене з часом. Чому? На той час я беззастережно вірила в позитивних героїв літератури соціалістичного реалізму. Особа В.М. Глушкова була для мене живою ілюстрацією до цих творів, а відтак сприймалася мною як норма життя. Тільки згодом я дізналася, що люди на високих посадах бувають різними... Вплив особистості великого вченого і громадянина Віктора Михайловича Глушкова був таким потужним, що можна з певністю сказати: він творець не тільки власної долі, але й долі тих, хто з ним працював.

До Лабораторії надходили нові люди. Для перевезення співробітників уже було недостатньо двох машин, з'явилася третя. Між шоферами двох транспортних засобів виникло змагання, хто швидше приїде до місця призначення (тихохідний автобус- "катафалк" не брав участі у змаганні). Пасажири різними способами стимулювали змагання. У кузові вантажної машини, якою керував дуже темпераментний водій, серед молодих співробітників їхала і я. Ми сиділи на лавах спиною до водія. У такій позиції панувала своєрідна гра: на поворотах тиснути на сусідів по лаві у той бік, куди заносить сидячих інерція. Чим крутіший поворот, тим сильніший тиск. Непроголошена мета – витиснути з лави крайнього з того боку, на який тиснуть. Отака собі дитяча гра в суміші із змагальною енергією шофера створила своєрідну ДТП на крутому (90 градусів) повороті на перехресті доріг, де зараз Одеська площа. Пригода трапилася у холодну пору року (грудень 1956 року), коли всі були тепло одягнуті.

Нагадаю: у тому куті між дорогами на Одесу та кільцевою, де зараз домінує гіпермаркет "Магелан", при самій дорозі була долина. Влітку там росла осока, і цвіли болотяні

жовті квіти. А на місці "Магелану" ціле літо цвіла гречка. Дорога на тому місці була насипна і піднімалася над рівнем долинки на півтора-два метри.

ДТП сталася під час крутого повороту ліворуч у момент найвищого людського та інерційного тиску на правий борт машини. Машина почала повільно перекидатися на правий бік, але в першу мить не всі зрозуміли, до чого йдеться. Лише Ліна Самофалова встигла сказати з притаманним їй спокоєм: "Вот мы и переворачиваемся..." Машина приземлилася правим бортом до дорожнього відкосу. Я сиділа на лаві під кабіною посередині, а праворуч і ліворуч сиділи по два тепло одягнуті чоловіки. Мені пощастило, бо на мій бік звалилися лише двоє тіл, але тиск був такий, що я перелякалася за свої ребра. Володимир Дворцин встиг встати і обпертися ногами у дно кузова, а руками в дах, і так провисів над людьми кілька секунд з криком "Томка!" – ім'я дружини, яка теж була в машині.

Врешті-решт всі вибралися з кузова цілі і неушкоджені. Нас тоді підібрав тихохідний автобус ("катафалк"), який завжди плентався позаду. Отже, відбулися переляком, зате стали героями дня, а шофера, напевно, покарали, бо він більше нас не возив. Та ще висвітилася велика симпатія техніка, великого гумориста Юрія Мазирі до Галини Шохалевич, якій при тій пригоді стало погано з серцем.

1957 рік. Забігаючи наперед, повідомимо, що 27 квітня цього року Галина Шохалевич і Юрій Мазир одружилися. Всі були раді за них, і через три дні на першотравневій демонстрації у нашій колоні напроти трибуни з урядовцями лунало: "Да здравствует Мазыра, спасшийся от наводнения путем женитьбы!". Слід пояснити, що Мазир жив на Подолі, а після одруження вони знайшли помешкання у будинку біля Оперного театру поруч з Галининими батьками. Напевно, того року була на Подолі повінь.

30 квітня 1957 р. Вітали Юрія і Галину Мазир з одруженням. Зліва направо обчислювачі: Галина Антонівна Поскачим, Раїса Прокопівна Грезєва, сидять Олена Семенівна Козленко і Гіта Яківна Машбіц, за нею Галина Петрівна Мазир, Олександра Петрівна Святоха, Юрій Мазир, Галина Олексіївна Мосьпан, Жанна Миколаївна Ковальова, Надія Михайлівна Грищенко та Маргарита Дієсперова - математик

Щодо мене, то після "участі" в ДТП її наслідки я відчула аж влітку, коли мені довелося їхати кудись у трамваї. Його дуже хитало, і я інстинктивно хапалася за поручні, ніби

боялася, що він перекинеться. Мені доводилося раніше часто їздити у трамваях, і такого страху не було. Я навіть у перші секунди поїздки не зрозуміла, звідки таке хвилювання, а потім здогадалася: страх застряг десь у клітинах мого тіла і до певного часу не виявляв себе, а прокинувся, коли мене хитнуло у трамваї. Симптом страху тривав близько року, було, хоч не сідай у трамвай.

У січні розпочалася зимова сесія в університеті, що для мене завжди було святом. Пам'ятаю, почав нам читати факультативний курс функціонального аналізу чудовий викладач, який недавно відійшов у інші світи, Михайло Йосипович Ядренко, чоловік нашої програмістки Енгеліни Костянтинівни. Він був надзвичайно гарною людиною і лектором. Після навчання на стаціонарі мені було легко його слухати і розв'язувати задачі біля дошки. Це він помітив і сказав удома дружині, що на заочному відділенні з'явилася дівчина, яка легко розв'язує задачі. А Енгеліна К. запитала його, як вона одягнена, на що він відповів, що не пам'ятає. Наступного дня він звернув увагу на мій одяг, сказав Енгеліні, і вона розпізнала мене. Енгеліна К. розповіла про це на роботі у моїй присутності уже після зимової сесії. Звичайно, мені була дуже приємна така оцінка.

Ядренко Михайло Йосипович (1932-2004) – доктор фізико-математичних наук, професор, член-кор. НАНУ, лауреат Державної премії України, завідувачий кафедрою теорії ймовірностей мехмат факультету КДУ ім. Т. Шевченка (1966-1998).

Обставини склалися так, що 2003 року я зустрічалася з Михайлом Йосиповичем в Університеті, брала у нього консультацію з теорії ймовірностей, він був тоді дуже засмучений смертю дружини. Крім читання лекцій з теорії ймовірностей, працював над підручником з дискретної математики. Книжка видана, а Михайла Йосиповича немає...

16 березня 1957 року мене було введено до штату Лабораторії.

Саме від цієї дати пішов офіційний відлік стажу моєї роботи у цій установі. Напевно, саме після цієї дати мене було допущено до МЭСМ. Моя робота полягала переважно у введенні даних і програм до машини, натисканні кнопки "пуск" і запису результатів, які висвітлювалися на панелі. Не пам'ятаю, чи були якісь зовнішні пристрої. Цікавою була так звана штекерна (пасивна) пам'ять. Заповнення її полягало у втиканні штекерів, що були схожі на гвіздки, у отвори там, де у двійковому числі мають бути одиниці. До штекерної пам'яті вводили програми і константи. Вона мала форму дошки з отворами, біля якої стояв диван. У верхній частині такої дошки набирали, стоячи ногами на дивані, у нижній – стоячи на ньому ж на колінах.

Пригадую, як мене залучили в березні-квітні 1957 року допомагати програмісту Михайлу Кулікову, який ставив на МЭСМ статистичні задачі. Це був час усвідомлення необхідності впроваджувати статистичні методи для аналізу і контролю виробництва з використанням ЕОМ. З метою ознайомити керівників машинобудівних і приладобудівних підприємств з статистичними методами за участю Інституту математики була організована "Республиканская конференция по вопросам статистических методов анализа и контроля производства" 14-15 червня 1957 року. На цій конференції виступали Б.В.Гнеденко, К.Л.Ющенко, і В.С.Михалевич з доповідями про застосування ЕОМ для статистичного контролю у виробництві. Михайло Куліков теж робив доповідь на тему "Некоторые методы текущего предупредительного статистического контроля и их применение".

На жаль, не можу зараз пригадати, яку саме статистичну задачу ставив перед собою Михайло Куліков, коли доручив мені в Інституті кардіології ім. Стражеско розшифровувати кардіограми. Я працювала там під керівництвом доктора медичних наук, професора, жінки з прізвищем Міщенко. Не пригадую її імені та по-батькові. Як я

потім дізналася від своєї квартирної хазяйки, яка знала цю жінку, що у неї була тоді сестра, теж доктор медичних наук. Професор Міщенко навчила мене розшифровувати кардіограми на паперових стрічках – робити виміри лінійкою з поділками, записувати результати у спеціальні форматовані аркуші, які потім, напевно, використовував Михайло Куліков, як я тепер здогадуюся, для певного статистичного оброблення результатів розшифрування. Спілкування з професором Міщенко було дуже приємним. Здається, працювала я там не більше тижня. Але робила ще якісь розрахунки – вже на своєму робочому місці.

Можливо, ця робота стосувалася розроблення електронного діагноста серцевих захворювань, яке у той час вели Б.В.Гнеденко, М.М.Амосов, К.О.Шкабара і М.О.Куліков. На початку 1960 року було завершено складання першого в світі електронного діагноста. Ці дані взяті з книги

Гнеденко Д.Б., Гнеденко Б.Д., Гнеденко Е.Д. "Борис Владимирович Гнеденко в воспоминаниях учеников и соратников". Изд-во КомКнига, Москва. – 2006 г., 192 стр.

На згадку про цю роботу від Михайла Кулікова я маю збірник, що містить короткий зміст доповідей названої вище конференції з теплим написом: *"Дорогой Наденьке, моему другу и помощнице, мой первый труд. Автор. 20 июня 1957 г."*

1 Травня 1957 року. На знімку на передньому плані ліворуч Юрій Сальков і Василь Александренко, праворуч у профіль Надія Грищенко, Світлана Берестова, Галина Мосьпан

У ті часи ми з задоволенням брали участь у святкових демонстраціях.

Здається, у першій половині 1957 року відбулися відкриті партійні збори, на яких В.М.Глушкова приймали в кандидати до комуністичної партії. Тоді ще всі співробітники вмістилися в його кабінеті. Зараз його біографія відома всім. Його життя – це праця і наполегливість у досягненні мети. Я запам'ятала лейтмотив його виступу. *"Працювати, працювати і працювати. 18 годин на добу"*, — говорив Віктор Михайлович. Він так працював все життя. Ці слова часто повторював, спілкуючись з молоддю. Вчив не відволікатись на суєтне, нікому не потрібне, чи заради грошей та слави. Тоді ж на зборах Віктор Михайлович, як часто й після того, говорив про перспективи і задачі, які стояли перед колективом, але пам'ять не зберегла деталей виступу. Напевно, все, про що він говорив тоді, потім здійснювалося. Сподіваюся, і за моєї скромної участі теж.

Коли прийшло тепло, оживали два волейбольні майданчики – втоптані серед лісу галявини поруч із будинком Лабораторії. У волейбол грали всі. Були дві постійні команди. Команда класу "А" (власна неофіційна кваліфікація) складалася переважно з чоловіків; вони займали майданчик для "майстрів". Була й жіноча команда Лабораторії теж класу А, яка влітку виступала на першість Академії наук. Грали на волейбольному майданчику на перехресті вулиць Володимирської та бульвару Тараса Шевченка біля жовтого корпусу Університету. Одного разу я була серед болільників, що великою групою стояли на тротуарі і стежили за грою крізь ґрати огорожі. Пам'ятаю лише двох волейболісток тієї команди: Надію Шляхову і Гіту Машбіц. Жіноча команда тоді зайняла призове місце, і їй було запрошено грати за збірну Академії Наук.

Решта співробітників Лабораторії створювали волейбольні команди динамічно. Клас цих команд відповідно до майстерності міг позначатися лише останніми буквами алфавіту. Число гравців у команді – величина змінна: 4 гравці проти 11 – теж можна грати. Рівновага – за рахунок "класності". Грали "навиліт". Право грати першими одержували ті, хто, зірвавшись з робочого місця рівно о 13.00, стрімголов бігли до галявинки, щоб бути першими і сформувати команду. Як не дивно, але, незважаючи на велике бажання грати і тривалу ігрову практику, майстерність цих команд не зростала ні на йоту. Натомість було дуже весело. Дехто сердився, якщо хтось "мазав", тоді ставало ще веселіше – ясна річ, якщо "мазали" по той бік сітки...

1957 рік. Зліва праворуч: Галина Поскачим, Олександра Петрівна Святоха, Надія Грищенко (готується прийняти м'яч), Володимир Дворцин, Анатолій Зінченко, Анатолій Зубатенко, Тарас Колганов, Андрій Іванович Кондалєв, Галина Мазира (болільник)

Ті, що чекали своєї черги грати, тут же й обідали. Недаремно – рідкісний випадок – і Віктор Михайлович прийшов одного разу і постояв біля нас кілька хвилин з веселою посмішкою, а літом 1958 року ставав грати у наших командах навіть Лев Аркадійович Калужнін, доктор фіз.-мат. наук, професор мехмату КДУ ім. Т. Шевченка – майбутній керівник моєї дипломної роботи. Відбивав м'яч переважно кулаками.

1957 рік. На ігровому майданчику тимчасове затишшя. У всіх руки вниз. Ліворуч – Олександра Петрівна Святоха, у центрі Галина Поскачим, ліворуч Надія Грищенко, на узбіччі – болільники

У холодну пору року або й літом у дощ грали у приміщенні в пінг-понг.

Я встигла полюбити свій дружний колектив, і мені було жаль розлучатися з ним на літню екзаменаційну сесію. Під час сесії я жила у Києві по вул. Гоголівській, 34а, кв.27 – я наводжу точну адресу завдяки збереженій мною листівці, що нею мої товариші обчислювачі вітали мене того року з днем народження, яке припало на час сесії. Побажання в листівці: *"Будь щаслива и никогда не падай духом. Твои друзья"* було для мене досить актуальним на той час.

Протягом 1957 року Лабораторія постійно поповнювалася новими співробітниками, але пік поповнення припав на серпень місяць – час приходу випускників Політехнічного інституту та Держуніверситету ім. Т. Шевченка. Так, 1957 року з університетського мехмату прийшла аж 21 особа, серед них лише 2 хлопці – Володимир Григорович Тюпа і Віктор Петрович Зіненко, решта – дівчата. Назву лише тих, хто працює в Кібцентрі до цього часу (2011 рік):

Бистрова (Бабенко) Людмила Петрівна. На МЭСМ виконувала розрахунки напруження в шахтних канатах. Задача була поставлена ст. наук. співробітником Шевелом В.М. Нині Бабенко Л.П. – ст. наук. співробітник Інституту програмних систем НАНУ. Кандидат фіз.-мат. наук з 1969 року. Тема дисертації "Разработка средств машинно-независимого описания трансляторов с языков для автоматической обработки данных".

Сахнюк (Дрючина) Марія Олександрівна. На МЭСМ працювала з Бистровою Л.П. над розрахунками напруження в шахтних канатах. Старший науковий співробітник відділу методів системного моделювання ІК НАНУ, кандидат фіз.-мат. наук з 1973 року. Тема дисертації "Разработка и внедрение системы моделирования дискретных процессов". Державна премія СРСР (1968)

Порханова-Каленчук Анжеліна Олексіївна. На МЭСМ розв'язувала задачу знаходження значень полінома в точках за схемою Горнера. До останнього часу працювала зав. лабораторією "Спеціалізовані методи оброблення даних" ІК НАНУ. Кандидат фіз.-мат. наук.

З приходом поповнення постало питання робочих місць. Тож у північній частині собору підготували три кімнати, дві для обчислювачів і одну для програмістів.

У соборі нас відвідав директор Інституту математики АН УРСР, до складу якого тоді входила Лабораторія, член-кореспондент АН УРСР Борис Володимирович Гнеденко. За ініціативи Б.В.Гнеденка у той час в Лабораторії будувалася нова ЕОМ "Київ", на якій пізніше я працювала. Ми готувалися до цього візиту відповідально, звичайно, хвилювалися. Вела діалог з директором Олександра Петрівна Святоха. Не пам'ятаю деталей розмови, але пам'ятаю: візит залишив дуже приємне враження.

Восени мені надали гуртожиток, який був розташований у мальовничому місці на краю лісу на віддалі 7 хв. бігу від Собору. Одну кімнату займали дівчата: я, Галина Поскачим, Антоніна Сибірко, а в серпні 1958 року до нас приєдналася Лора Олійник. У великій кімнаті поруч жили хлопці. В інших кімнатах жили сімейні: Харченки, Зубатенки.

Хлопці по черзі готували собі їжу, тому що в Феофанії на ту пору не було навіть магазину. Черговий на день чергування звільнявся (частково) від роботи, їхав до Києва по продукти і готував їжу на примусі. Із дівчат у спілці з хлопцями була лише Тося Сибірко. Хлопці любили її чергування, бо вона готувала смачний борщ. Відзначався також І.Г., який був майстром по супу "харчо". На свій день чергування обходив сімейних, збирав спеції і варив суп. Довелося і мені одного разу скуштувати їхнього супу після походу в місто. Він був густий і смачний.

Я працювала в одній групі обчислювачів з Галиною Поскачим (зараз Сахно). Вона була родом з Осещини, села в гирлі Десни, що знаходиться недалеко від батьківщини мого батька. Це теж нас зближувало. Тож після роботи ми з нею рідко йшли відразу до гуртожитку, а залишалися в Соборі виконувати контрольні роботи (Галя теж вчилася), там і вечеряли. Залишався часом і програміст В.Г., який також жив у гуртожитку і працював у Соборі в сусідній кімнаті.

**Жовтень 2000 р. Біля входу до колишнього гуртожитку, де ми мешкали в 1957 році.
Ліворуч вікно моєї кімнати**

Одного разу, залишившись у робочій кімнаті на вечір, В.Г. поналивав у скляні банки води з крана (у кімнату була проведена вода) і почав, ударяючи по банках, здається, олівцями, видобувати різні мелодії. Вони були досить виразні. В.Г. був у піднесенні. Не знаю, чи це був очікуваний концерт, чи випадкове відкриття, але він залишив банки з водою до завтрашнього дня, очевидно, хотів приголомшити цією музикою колег. Разом

з банками на робочих столах залишилися й калюжі. На другий день був страшний скандал. Найбільше йому перепало від Валентини М. Драма полягала у тому, що банки чомусь перестали звучати!!! А калюжі за ніч не висохли. Я спробувала підтвердити, як свідок, що він каже правду: вчора банки грали. Ледве і мені не перепало. Потім ми вирішили, що мелодію давали банки з пухирцями повітря у воді на стінках, які до наступного ранку не збереглися. Але цю гіпотезу на практиці вже ніхто не перевіряв.

Жовтень 2000 р. Колишній гуртожиток, вул. Лебедева, 43. Стою біля вікна своєї кімнати

Фото 28.03.2001 р. Колишня наша кімната в гуртожитку, де ми мешкали у 1957-58 роках

Моє ліжко стояло ліворуч від стіни до середини підвіконня.

Пам'ятається і такий епізод. Прокидаюся о другій годині ночі від якихось голосів.

Розплющую очі і бачу В.Г., який просунув голову у квартиру у верхній частині вікна, яка

була майже над моєю головою, і агітує Тосю Сибірکو іти завтра (вже, по суті, сьогодні) з ними в кіно. Тося відразу не згоджується, тож діалог триває. Я починаю сварити В.Г. Подіяло. Наступного дня я знову почала йому доводити, наскільки нерозумно вести такі розмови опівночі у присутності свідків, які знати не хочуть, з ким ти хочеш іти в кіно, а хочуть спати. На що він мені відповів: "А знаєш на чийх плечах я стояв?" Не знаю і знати не хочу – була моя відповідь. А В.Г. каже: "На плечах Михалевича!"

Зараз у приміщенні гуртожитку розміщено "Відділ екологічних основ боротьби з паразитами гідробіонтів Ін-ту зоології НАНУ". Його адреса – вул. Лебедєва, 43, – якраз проти Інституту теорфізики НАНУ. Поруч за минулі півстоліття з'явилося кілька приватних будинків.

Оскільки Феофанія юридично не належала до Києва, я легко отримала прописку в феофанівському гуртожитку. А після приєднання цього селища до Києва одержала київську прописку автоматично.

У Феофанії Віктору Михайловичу часто доводилося займатися справами, далекими від наукових. Його терпець остаточно увірвався після того, як молодий співробітник технік Юрій Юдін прийшов до Віктора Михайловича зі скаргою на дівчат, які заховали його стілець. Невдовзі після цього з'явився в Лабораторії зам. директора з господарських питань Феофан (!) Степанович Штефанюк, у минулому кадровий військовий.

У 1957 році Лабораторія була реорганізована в Обчислювальний центр АН УРСР:

Согласно Постановления Совмина УССР от 28.11.1957г. и Президиума АН УССР от 13.12.1957 г. организован ВЦ АН УССР от 16.12.1957 г.

Приказ №1 по ВЦ АН УССР от 16.12.1957 г. г.Киев

С 16/XII 1957г. Директор вступил в обязанности директора.

Приказ №2 по ВЦ АН УССР 16.12.1957 г. г.Киев

Согласно Постановлению Совмина УССР от 28.11.1957г. (№1353-56) и Президиума АН УССР от 13.12.1957 г. образован ВЦ АН УССР от 16.12.1957 года.

На основании вышеизложенного зачислить нижепоименованных сотрудников на работу в Вычислительный центр Академии наук УССР:

- 1.Зам. директора по научной работе – он же руководитель отдела специальных машин – ст.н.сотр. Малиновский Б.Н. с месячным окладом 4500 руб.*
- 2. Ученый секретарь – канд. техн. наук Кондалев А.И. с месячным окладом 3200 руб.*

Далі у наказі подано перелік усіх відділів і всіх співробітників ОЦ, які автоматично стали співробітниками ОЦ з 16 грудня 1957 року. Я – технік-обчислювач у відділі програмування, завідувача відділом Ющенко Катерина Логвинівна. На цій посаді я працювала протягом 1958 року.

У наказі в списку програмістів відділу Ющенко К.Л. є прізвище Стогнія Анатолія Олександровича, якого зараховано на півставки як аспіранта В.М. Глушкова. Я працювала під його безпосереднім керівництвом у лабораторії, що входила до складу відділу Глушкова, від 25.05.1962 року до середини 1963 року, а потім лабораторія стала відділом А.О. Стогнія, у якому я працювала до жовтня 1965 року.

До списку співробітників у наказі №2 про створення ОЦ додано кілька осіб, які були прийняті в ОЦ в останні дні грудня 1957 року. Зокрема, 30 грудня став співробітником ОЦ Летичевський Олександр Адольфович, мій науковий керівник з жовтня місяця 1965 року і до закінчення моєї діяльності в ІК 2002 року. Наразі (2011 рік) **Летичевський О.А.** – академік НАНУ. Шлях до цього високого звання почався у відділі теорії цифрових автоматів В.М. Глушкова, який нині Олександр Адольфович і очолює. 1971 року він захистив докторську дисертацію на тему "Эквивалентность автоматов и дискретные

пробразователи". Професор, лауреат премії Ленінського комсомолу, Державних премій СРСР і України. Займається теорією алгоритмів і алгебричним програмуванням.

1958 рік. У січні, як завжди, у мене була сесія в Університеті. Я переїжджала у Київ завчасно і жила на квартирі до закінчення сесії, а тому не брала участі у зустрічі нового року у Феофанії, про яку потім багато чула від учасників цього неповторного свята, що відбувалося на льоду феофанівських озер у ніч перед новим 1958 роком.

14-15 лютого цього року відбулася конференція молодих спеціалістів, у якій я як технік-обчислювач участі не брала. Про неї тепер довідалася лише завдяки наказу, згідно з яким *"Начало рабочего дня 14.02.1958 года для участников конференции установлено з 10 часов"*. Наказ свідчить про дисципліну, яка вимагалася у ті часи. Наведу ще кілька цікавих з позицій сьогодення прикладів адміністративного покарання за порушення дисципліни (накази були написані російською мовою).

Приказ №55 по ВЦ от 13.03.58 г. За нарушение трудовой дисциплины 10.03.1958 года, выразившееся в опоздании на работу после обеденного перерыва на 3-5 минут, а также за преждевременный уход с работы до 18.00 нижепоименованным сотрудникам объявляю выговор (рукою Глушкова останні 2 слова закреслено и написано "ставлю на вид"): Пущало, Заика Владимир, Романюк Нина.

Приказ №147 по ВЦ от 1.07.1958 г. Инженеру Зиненко В.П. за обед в рабочее время объявить выговор (докл. Пархоменко).

Приказ №171 по ВЦ от 10.08.1958 г. За нарушение трудовой дисциплины, выразившееся в том, что сего числа в рабочее время в 11 часов 15 мин. ст. инж. Иваненко Л.Н. и инженер Сибирко А.Н. рвали фрукты с деревьев, т.т. Иваненко и Сибирко объявить выговор и предупредить всех сотрудников, что при обнаружении подобных фактов будут приняты более строгие меры взыскания. ВРИО директора ВЦ АН УССР (подпись) Б.Малиновский

20 березня 1958 року техніком-обчислювачем була зачислена в ОЦ Софія Микитівна Якименко, студентка заочного відділення мех.-мат. факультету Київського Держуніверситету ім. Т. Шевченка. Через кілька років після закінчення Університету перейшла працювати в СКБ – спеціальне конструкторське бюро при Інституті кібернетики.

31 липня наказом по ОЦ за №164-а була прийнята на роботу випускниця мех.-мат. факультету КДУ **Капітонова Юлія Володимирівна**, яка восени цього ж року вступила до аспірантури В.М. Глушкова. Після захисту кандидатської дисертації 1965 року стала заступником керівника відділу теорії цифрових автоматів В.М. Глушкова.

У березні 1976 року захистила докторську дисертацію на тему "Вопросы проектирования вычислительных систем и специальных систем математического обеспечения". З 1982 року – завідувача відділом теорії цифрових автоматів. Заслужений діяч науки України. Професор. Лауреат премії Ленінського комсомолу, Державної премії СРСР і УРСР, іменної премії В.М. Глушкова. Юлія Володимирівна проводила у відділі регулярні семінари з тематики відділу та з інших галузей знань, на який сходилися співробітники з сусідніх відділів.

На жаль, Ю.В. Капітонова пішла від нас назавжди 12 червня 2008 року.

1958 рік. Будуємо консерваторію. Зліва направо: Жанна Ковальова, Антоніна Сибірко, Надія Грищенко, Світлана Зленко, Лора Олійник

На риштуванні біля собору: обчислювачі Галина Мосьпан, Раїса Грезєва, Світлана Берестова, завідувача канцелярією Тетяна Тарасова

У серпні 1958 року після екзаменаційної сесії в Університеті я вперше поїхала відпочивати у Ялту з Гітою Машбіц та її подругою Поліною і з Галиною Мосьпан та її подругою Любою Грачовою. Невідомо, за чією протекцією я, Галя і Люба поселилися у якійсь школі, а Гіта з Поліною – десь в іншому місці. Час на пляжі та на екскурсіях ми проводили разом. Вражень було багато, у мене найбільше – від моря. Є кілька фотографій про наше перебування в Криму.

Був у Криму один неприємно-приємний випадок з грошми. Я залишала гроші у чемодані в школі. За кілька днів до від'їзду не дорахувалася 300 крб. Це була неприємність, априємність була в тому, що злодій залишив мені 100 крб., щоб я не піднімала бучу, білет на Київ у мене був. Отакий далекоглядний злодій. Правду кажучи,приємність була відносна, бо гроші на цю поїздку були взяті мною в касі взаємодопомоги.

Серпень 1958 року. Я вперше в Криму. Ходити на екскурсії легко, а навчитися плавати важко

25-27.11.1958 р. відбулася наукова конференція, присвячена новим розробкам. Мені не пощастило знайти щось про цю конференцію. Було б цікаво дізнатися про проблеми, які тоді були поставлені В.М. Глушковым. Наукові конференції за призначенням повинні фіксувати важливі етапи розвитку науки та її перспективи.

У другій половині 1958 року закінчувалося будівництво будинку для Обчислювального центру на вул. Лисогірський, тоді це була майже околиця міста. Поруч будувався житловий будинок для співробітників. У цей час уже була побудована нова ЕОМ "Киев", монтаж якої провадився на Лисогірській ще до того, як була споруджена покрівля над приміщенням. Переведення співробітників на Лисогірську здійснювали у міру їх необхідності на новому місці. Обчислювачі перейшли на Лисогірську чи не останніми, бо в кінці грудня ми ще працювали в Соборі.

У кінці 1958 й на початку 1959 років практично всі, хто потребував житла, його одержали і святкували новосілля у будинку, який був споруджений поряд з будівлею ОЦ. Дві квартири цього будинку були призначені для несімейних. Одну з кімнат надали дівчатам, які жили у Феофанії в гуртожитку.

Я була запрошена на новосілля до Юрія та Галини Мазир, де Семен Веніамінович Погребинський подарував мені фото комсомольського бюро ВЦ з дарчим написом на звороті: *"На добрую память Наде от неснятого не попавшего в объектив фотоаппарата"* і підпис С. В. Погребинського.

Комсомольське бюро ОЦ 1958-59 року. Стоять: Микола Бабенко, ?, Володимир Михалевич, Вадим Каленчук. сидять: Ігор Мороз-Подворчан, Анатолій Кухарчук, Володимир Брановицький

30 грудня 1958 року у новому будинку Обчислювального центру на Лисогірській вулиці був влаштований велелюдний новорічний вечір з музикою, танцями, виступами самодіяльних артистів. Особливо відзначився Сергій Мазир – гуморист і улюбленець публіки. Він читав власні вірші “на злобу дня”. На жаль, пам’ять не зберегла текстів, хіба що пам’ятаю споживацькі два рядки: “... *Дает нам старая гора // Машины, туфли, свитера*”. Справа у тому, що ЕОМ у металі робилися на Уралі – у Пензі, куди співробітники часто їздили у відрядження, і звідки, крім машин, привозили іноді й інші дефіцитні речі, яких не можна було купити у Києві. Пам’ятаю також щасливого Володимира Ілліча Скурихіна, який, здається, не пропустив жодного танцю того вечора. Незадовго перед тим він пройшов в ОЦ по конкурсу з м. Іваново.

Святкували 30 грудня зустріч нового року допізна, а я, мешканка Феофанії, куди на той час не було міського транспорту, святкувала до ранку разом з іншими феофанівцями. Добравшись нарешті до ліжка, лягла спати з наміром поїхати увечері цього ж дня у Київ до моєї квартирної господині Марії Олександрівни Пилипчук і ще раз зустріти Новий рік. Коли прокинулася, на вулиці було сонячно. Про те, скільки я спала, не було жодного відчуття. Вийшла в коридор, а мене сусіди вітають з Новим роком!.. Це був ранок 1 січня 1959 року.

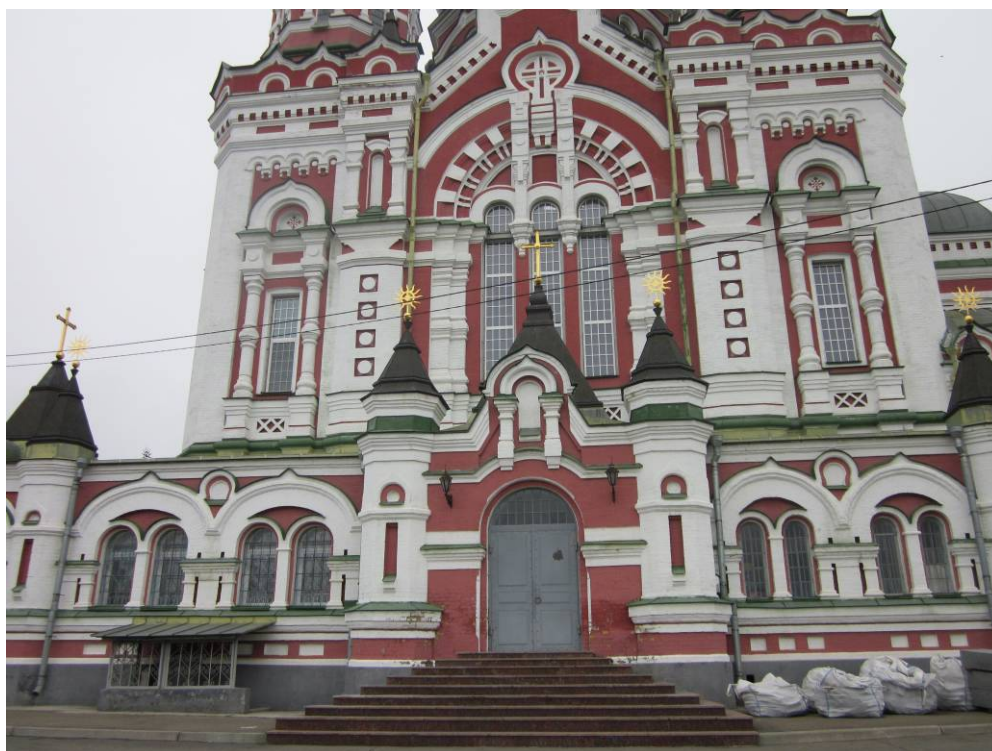
Так закінчився Феофанівський період ОЦ і моєї скромної діяльності в ньому, а розпочався Лисогірський, який тривав до 1965 року. Через 25 років старший науковий співробітник Інституту кібернетики кандидат фіз.-мат. наук Леонід Іваненко опублікував у журналі

“Наука і суспільство”, №1, 1978 р.

ностальгійну статтю під назвою “*День народження ЕОМ*”, у якій детально описує МЭСМ, ентузіазм і муки її творення, працю на ній і розлуку з нею – назавжди і, на жаль, без прощання.

1956 рік. Фрагмент південного фасаду собору Св. Пантелеймона

2011 рік. Фрагмент південного фасаду оновленого собору Св. Пантелеймона

Феофанія за перше десятиріччя нового ХХІ століття дуже змінилася.

Наразі (2011 рік) собор уже кілька років діючий, належить УПЦ МП, а в приміщенні готелю, де працювала МЭСМ, живуть черниці. Вулиця, що проходить через подвір'я культових споруд, названа іменем Академіка Лебедева, вона закінчується біля Інституту теорфізики НАНУ ім. М.М. Боголюбова. А пам'ятну дошку на помешканні черниць про перебування у будинку академіка С.О. Лебедева із співробітниками знято з фасаду. Про причину зняття можна здогадатися з такого епізоду.

Року 2003 зі Львова до мене приїхала знайома. Я повела її у Феофанію, щоб показати, де зароджувалася кібернетика. Підійшли до входу в собор, через який я ходила колись на роботу. Двері були відчинені. Звідти пахло фарбою – собор ще опоряджували. Поруч черниця поралася на клумбі з квітами. Я попросила дозволу пройти з гостею до вхідних дверей в собор і подивитися на внутрішнє оздоблення. Вона відмовила, а я вирішила скористатися запасним аргументом, мовляв, хочу показати це місце, бо я тут колись працювала. Після цього я одержала все, чого можна чекати від людини, у яку вселився диявол. Вона заволатала: "Так это вы сюда дьявола привели!" Підійшов до нас священник і запитав, у чому справа. Я виклала своє прохання. Він почав мене розпитувати аж до деталей. Я розповіла, що знала, а потім він наказав черниці показати нам залу. Отже, якщо такий диявол завоював серця і решти черниць, то не дивно, чому пам'ятна дошка була знята, а, можливо, й знищена.

Поблизу собору Св. Пантелеймона побудовані ще дві церкви: Всесвятська і Михайлівська. Остання – зовсім поруч, за собором. Ці церкви були там у позаминулому столітті, ще до побудови собору Св. Пантелеймона на початку 20-го століття.

За прем'єрства Януковича у 2007 році почалася велика перебудова всієї території Феофанії. Найперше, вся територія з лісом, ставками, соборним комплексом була огорожена металевими ґратами. В'їзд з міста планувався за півкілометра до собору на старій лісовій дорозі, якою ми їздили колись на роботу. Для цього на ній спорудили цегляні стовпи для установки воріт. За ніч вони були розібрані черницями, оскільки поширилися чутки, що вся територія буде закрита для вільного входу відвідувачів-богомольців. Так ті ворота і залишилися непобудованими.

Ліс біля собору розчищений, з'явилися клумби з квітами, кам'яні гірки, альтанки, прокладені доріжки, ставки теж почищені, вздовж них лавки для відпочинку, посередині першого ставка теж побудована альтанка, до неї веде красивий місток. Упорядковане місце і з джерельною водою. Все це було у 2007 році свіже, красиве. Через рік після прем'єрства Януковича я відвідала парк знову і знайшла до певної міри занепад того, що раніше було зроблено. Парк офіційно підпорядкований Академії наук України і будувався її коштом.

Ідучи до Собору старою дорогою через ліс, перед соборним комплексом звертаємо увагу на розгалуження: одна (стара) дорога веде до собору, інша, нова лівіша веде до парку мимо собору. Хоча собор і огорожений, від нього також є вихід до парку. Пройшовши по мальовничій дорозі уздовж п'яти озер, повертаємо праворуч і виходимо з парку через центральний вхід, що знаходиться біля Інституту теорфізики НАНУ і по сусідству з будинком, де колись був гуртожиток для співробітників Лабораторії.

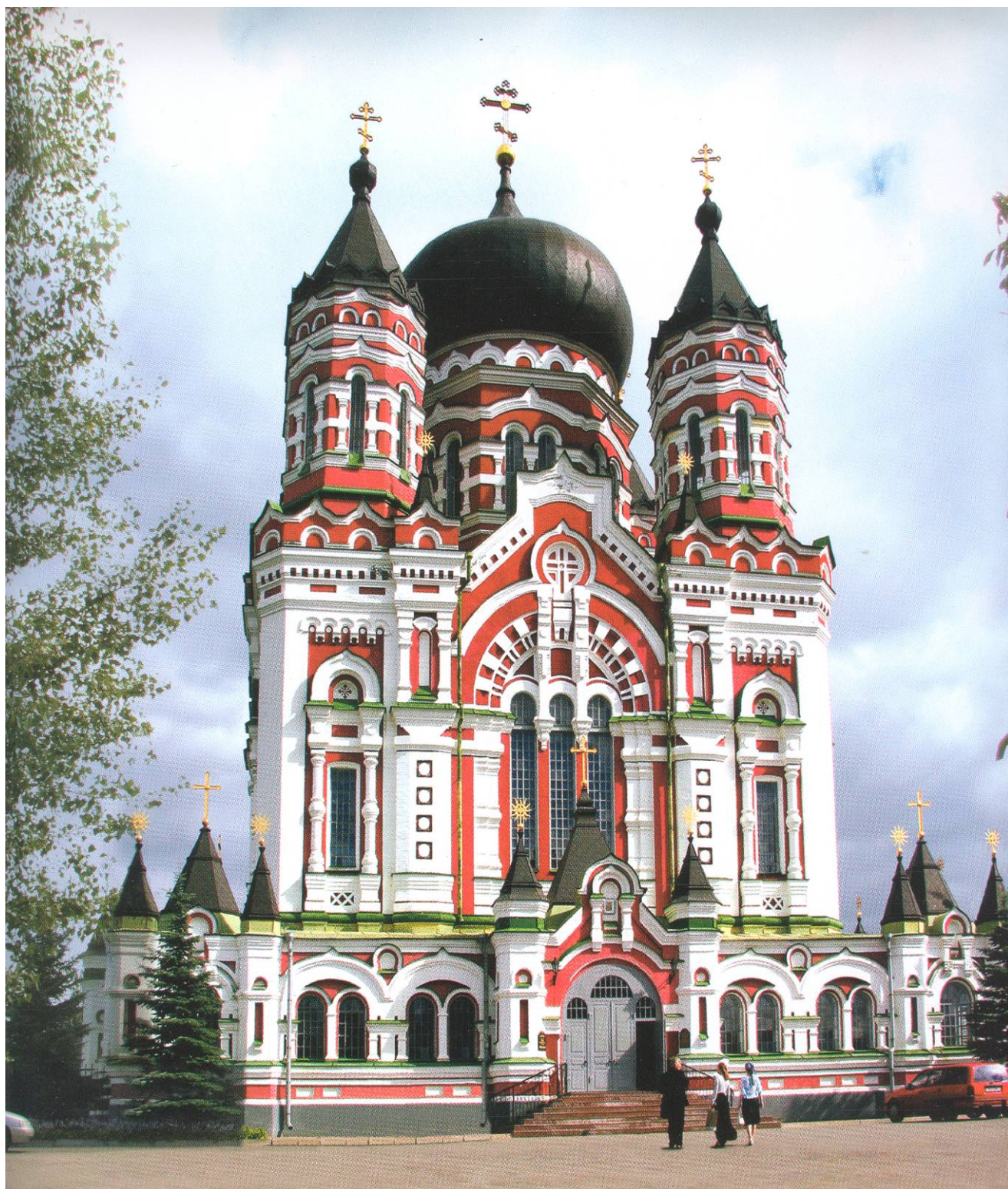
До тексту додаємо кілька знімків будинку, де працювала МЭСМ (лівий бік будинку перший та другий поверхи), сучасного собору, новозбудованих церков Михайлівської та Всесвятської і парку.

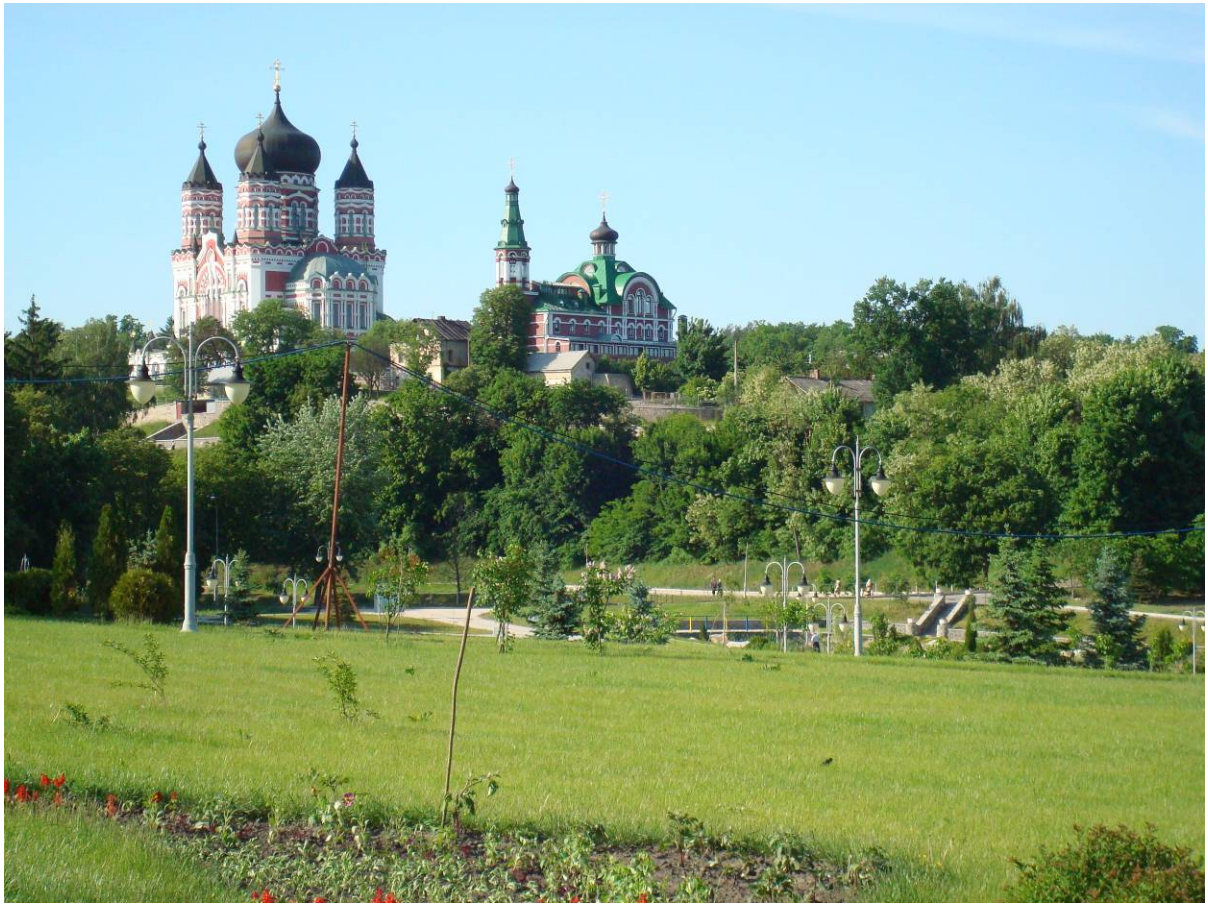
2007 рік. Приміщення, де в 1940-50-х роках була Лабораторія №2

2007 рік. Михайлівська церква

2007 рік. Собор Св. Пантелеймона. Західний фасад. Вікно колишньої кімнати програмістів ліворуч закрито ялинкою

Панорама з собором Св. Пантелеймона та Михайлівською церквою. 2007 рік

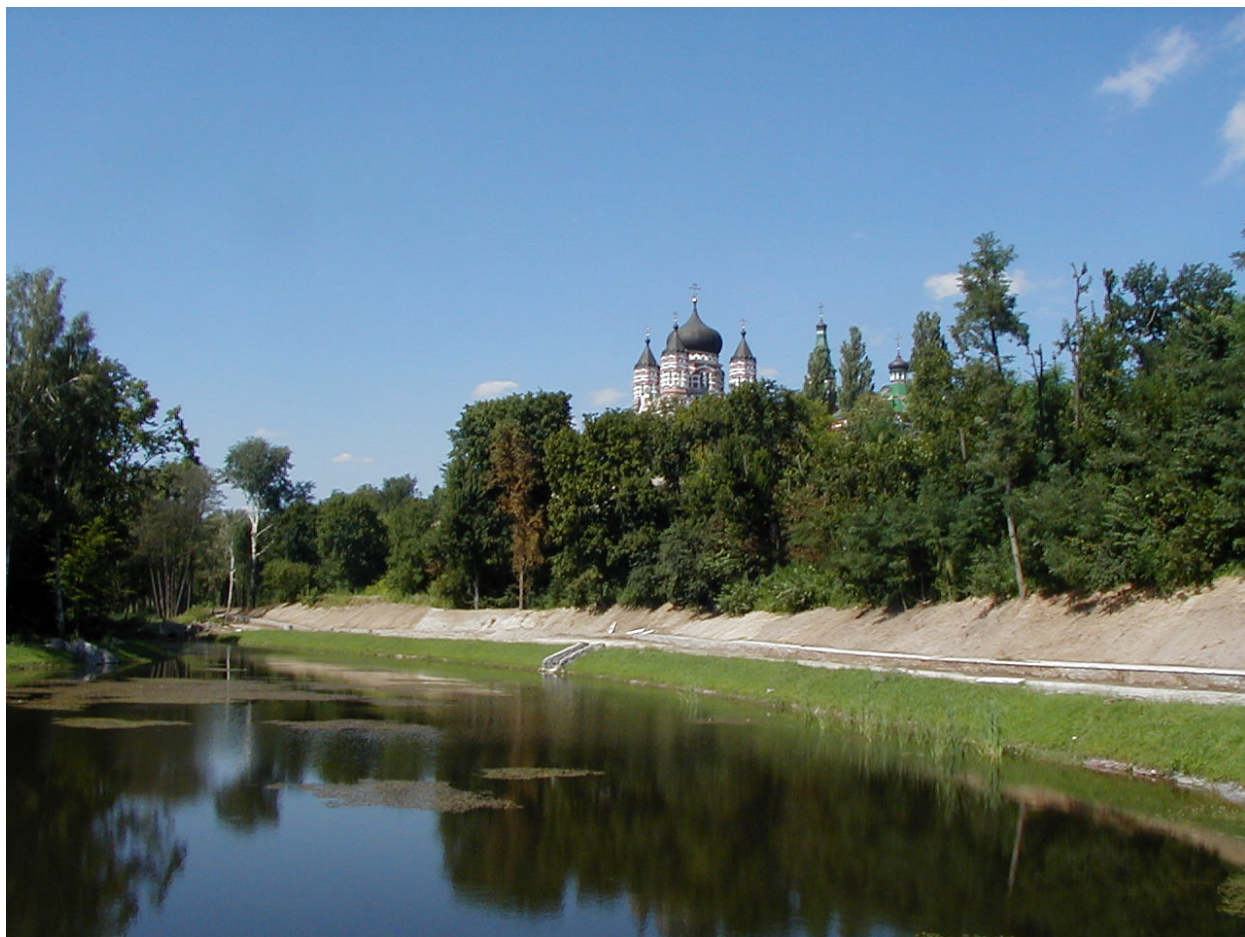
Всесвятська церква. 2007 рік

Феофанівський парк. Перше озеро. 2007 рік

Феофанівський парк. 2007 рік

Феофанівський парк. 2007 рік